

Թիւնը. Մակէր արտադրած է նաեւ անոր ուշագրաւ նկարները՝ պտկ. 11—21:

Հրատարակութեանս Ա. մասին 37—64 էջերը անմիջական պատրաստութիւն ու մեկնութիւնն են Բ. մասին, որովհետեւ տեղեկութիւն կու տան այն նկարազարդ Աւետարաններու վրայ, որոնց նկարներէն կը բաղկանան Բ. մասի 103 տախտակները: Մակէր կու տայ մէն մի ձեռագրի արտաքին հանգամանքները, բովանդակած գուշակոր պատկերներուն նկարագրութիւնը, եւ յիշատակարաններու թարգմանութիւնը: 26-նագիրներու մեծագոյն մասը կը պատկանին Սվաճեան հաւաքածոյին. ամենահինն է Թիւ 5, Ժ—ԺԱ. դարէն, իսկ Թիւ 2, 11, 4, 3, ԺԵ—ԺԶ. դարու գործ են, գրուած Թիֆլիս (1454), Վան (1592) Տաթեւ (1619), Կ. Պոլիս (ԺԶ. դար): Իրենց բնագիրներէն բաժնուած աւետարանական նկարներ են Թիւ 1 (ԺԶ. դար) եւ 19: Նման բնագրազուրկ նկարներ են նաեւ տխտ. XLIX—CI, որոնց մասին տեղեկութիւն կու տայ Մակէր, էջ 59—63: Մակէր անյիշատակութենէ կը փրկէ նաեւ Խորոտիկի Աւետարանը (52—56) որուն բնագրին տեղն արդէն անծանօթ է, իսկ պատկերներն ու յիշատակարանը ժամանակին լուսանկարած է Միյէ եւ այժմ Մակէրի տրամադրած: Գրուած է 1594ին ի Վանս «Խորոտիկան Ս. Աստուածածին»:

Պատկերներուն մէջ ամենամեծ տեղը կը բռնեն խորանազարդերը, աւետարանիչները, լուսանցազարդերն ու գրերը: Նկարազարդուած են Յիսուսի կեանքն ու հրաշքները, վերջին դատաստան, յարութիւն մեռելոց, արդարք ու մեղաւորք: Աստուածածնի կեանքէն կը գտնենք աւետարանական ծանօթ դրուագները եւ ննջումն: Մէկ հատիկ բայց հրաշալի է Ղեւիթան ձուկն. աշխարհիս մէջ» (տխտ. XVIII):

Նկարազարդ սյն տախտակները կը ցուցնեն հայ նկարչական արուեստն ամբողջապէս՝ իր զարաւոր (գոյն, գիծ, բոյս, անասուն) եւ տկար ու թոյլ (մարդը) կողմերով: Հրատարակութեանս արժէքը կը բարձրացնէ սա պարագան, որ ամփոփուած են Ժ—ԺԶ. դարու աշխատութիւններ, այնպէս որ դիւրաւ կարելի է հետամուտ ըլլալ նաեւ հայ նկարչութեան զանազան փուլերուն, ժամանակի, տեղոյ ազդեցութեանց, անհատական ըմբռնումներուն: Մակէրի այն հաւաքածոն միացած իր Miniatures Arm. ի հետ՝ հայ նկարչութեան պատմութեամբ զբաղողին կ'ընծայէ ուսումնասիրութեան առատ նիւթ եւ ամենամեծ դիւրութիւն:

Մեծանուն հայասերը իրաւունք ունի մեր ջերմ շնորհակալութեան, որուն լաւագոյն արտայայտութիւնը պէտք է ըլլայ գործին արագ սպառումը:

Հ. Ս. ԿՈՂԵՆՍ

RUDOLF BERLINER und PAUL BORCHARD:
Silberschmiedearbeiten aus Kurdistan. Berlin
1922, Dietrich Reimer (Ernst Vohse), 4°,
էջք 31, 15 ընագրական Պտկ. եւ 20 տխտ.

Արեւելեան արծաթեայ գործուածներու — հայելի, գօտի, գինդ, ապարանջան, թուր, բոժոժ — հաւաքածոյ մը կը ներկայացնէ մատենաս. Իրեղէնները բերուած են Սուլէյմանիէէ եւ կը պատկանին Բորխարդի, որուն աշխատակից եղած է Բերլինէր սոյն հրատարակութեան մէջ: Էջ 7—13 Բորխարդ կը նկարագրէ հաւաքածոյին ծագումը, իրեղէններու ծննդավայրը եւ Սուլէյմանիէի հրեաներուն արհեստը արծաթագործութեան մէջ: Յաջորդ գլխուն մէջ — էջ 14—19 — Բերլինէր կ'աշխատի լուծել ժամանակի, արհեստաւորի, գեղարուեստական ազդեցութիւններու հարցերը: Կտորներէն ոմանք նորագոյն ժամանակի գործ են՝ շինուած ինքնին Բորխարդի ներկայութեան 1917ին (տխտ. VII, VIII, XIII, XIV), նմանապէս քուրդ-հրեայ արուեստաւորի գործ են բայց 1917է յառաջ (տխտ. XI, XIII. 4իչ մը աւելի հին է՝ տխտ. XII), իսկ տխտ. 1—5 պատկերացած իրեղէնները առ առաւելն 150 տարուան հնութիւն ունին եւ եւրոպական ազդեցութիւն կը ցուցնեն ոճաւորումի, երեսի ու զարդի մէջ: Թէ ինչ ճամբով եւրոպական հոսանքը հոսած է Բուրգիստան կ'անգիտանայ: «Մարդ կը միտի հոն հայ աշխատութիւն ենթագրել, որով եւրոպական երանգը ի յառաջագունէ հասկանալի կը դառնայ» (էջ 18), սակայն նա ինքնին կը հերքէ հայ միջամտութեան մը վարկածը: Եւրոպական ազդեցութեան սյս տեսութեամբ Բերլինէր կը տարբերի Բորխարդէ, որ էջ 19—23 կը պաշտպանէ պարսկական-սասանական ազդեցութիւն: Բերած ապացոյցները համոզիչ են: Համեմատութեան կը դնէ 1200 տարուան հնութիւն ունեցող արծաթեայ գործուածքներ, որոնք սասանեան ծագում ունին եւ որոնց վրայ վէճի առարկայ արուեստը, նոյն զարդաձեւերը, ոճաւորումն ու երեսաւորումը կը տեսնենք: Տարակոյս չկայ, որ «հին պարսկական ազդեցութիւնը այս վայրենի լեռնաշղթային մէջ, որ մինչեւ ԺԹ. դար